

С. О. Комаринець,
асистент, НУ "Львівська політехніка"

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ГНУЧКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

В умовах нестабільного зовнішнього середовища перед вітчизняними підприємствами стоїть завдання створення системи активного фінансового управління для аналізу загроз зовнішнього середовища, розробки заходів захисту від них, пошуку можливостей покращення фінансового стану. Базова умова побудови системи активного фінансового управління — проведення оцінювання фінансової гнучкості підприємства.

A system of active financial management has to be established in domestic enterprises in a volatile environment in order to analyze threats, develop protection measures, find ways to improve financial situation. Basic condition of its establishment is to evaluate enterprise's financial flexibility.

ВСТУП

В умовах зростання невизначеності середовища функціонування фінансово успішними виявляються підприємства із оптимальним ступенем фінансової гнучкості, що дозволяє їм здійснювати аналіз внутрішніх і зовнішніх загроз і розробляти заходи захисту та мінімізації витрат, викликаних ними. З метою його визначення доцільно провести фінансово-економічне оцінювання організаційної гнучкості підприємства.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ І ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Метою дослідження є розроблення теоретичних положень фінансово-економічного оцінювання організаційної гнучкості підприємства та його практичне проведення для вибірки підприємств з метою виявлення проблем фінансових систем підприємств та пошуку шляхів для їх подолання. Завданням дослідження є з'ясування особливостей підходів щодо фінансово-економічного оцінювання організаційної гнучкості підприємства та формування власної методики його здійснення. Для вирішення поставленого завдання використано методи: порівняльного аналізу, групування, фінансових коефіцієнтів.

ОСНОВНИЙ МАТЕРІАЛ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Організаційна гнучкість трактується як здатність організації реагувати на невизначеність, динаміку та складність економічного середовища без надлишкових витрат, втрат часу та продуктивності. Для фінансово-економічного оцінювання організаційної гнучкості обираєть-

ся фінансова гнучкість, оскільки вона сприяє ефективному управлінню процесами формування, розподілу і використання фінансових ресурсів і грошових коштів в умовах нестабільності зовнішнього середовища та дефіциту часу для прийняття рішень. У зв'язку із зростанням невизначеності і неповноти інформації вибір можливого варіанта стратегії фінансової поведінки підприємства здійснюють на основі ймовірнісних (стохастичних) моделей, які передбачають оптимальну гнучкість фінансових планів та термінів їх прийняття і кінцевого затвердження. Гнучкі фінансові плани дозволяють аналізувати постійно зростаючу з часом додаткову інформацію і уможливають адаптацію фінансової системи підприємства до вимог нестабільного зовнішнього середовища.

Завдяки пристосуванню до зовнішнього середовища — пасивне застосування організаційної гнучкості — фінансова система в умовах невизначеності і недостатності інформації спроможна досягти своїх цілей, під час чого можуть змінюватися як її кількісні, так і якісні (наприклад, структура) характеристики. Вважається, що рівень нестабільності зовнішнього середовища прямо впливає на зміну характеристик фінансової системи. Оскільки здатність фінансової системи до адаптації залежить не тільки від теперішніх, але й від майбутніх загроз зовнішнього середовища, перед підприємством постає завдання створення системи антисипативного фінансового управління, спрямованої на аналіз внутрішніх і зовнішніх загроз і розробку комплексу заходів захисту та мінімізації витрат, викликаних ними. Основними завданнями такої системи є:

- аналіз зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства;
- рання діагностика кризового фінансового розвитку;

- виявлення домінуючих фінансових загроз;
- оцінка впливу загроз;
- оцінка можливостей підприємства із локалізації або нейтралізації дії загроз;
- розробка заходів із знешкодження загроз або мінімізації втрат від їхнього впливу [1, с. 20].

У той час як вітчизняні вчені акцентують увагу на пасивному застосуванні організаційної гнучкості, яке відповідає адаптивності, зарубіжні дослідники вивчають активне застосування організаційної гнучкості, в тому числі і фінансової. Згідно останнього підходу організаційна гнучкість є таким внутрішнім ресурсом, використавши який підприємство спроможне подолати нестабільність зовнішнього середовища, виявивши у ньому можливості і використавши їх для покращення своєї конкурентної позиції і здатності швидкого реагування на зміни. Тому видається доцільним порекомендувати українським підприємствам використати позитивний закордонний досвід і створити систему активного фінансового управління, головним завданням якої є не лише аналіз загроз зовнішнього середовища та розробка заходів захисту від них, а й пошук можливостей покращення власного фінансового стану в умовах нестабільності.

Для вирішення завдань активного фінансового управління потрібно правильно оцінити фінансову гнучкість підприємства. Зарубіжні вчені обчислюють її за допомогою:

- показника чистої балансової ліквідності (англ. net liquidity balance), який обчислюється як відношення грошових коштів і їх еквівалентів у національній та іноземній валютах до сукупних активів;
- коефіцієнта RISK, що дорівнює відношенню накопиченого прибутку (англ. accumulated profit) до накопичених інвестицій (англ. accumulated investments) [2, с. 491].

У сучасній вітчизняній економічній літературі запропоновано оцінювати фінансову гнучкість підприємства через аналіз фінансових можливостей систематичного оновлення виробленої продукції [3, с. 181], для чого необхідно оцінити фінансовий стан підприємства. Аналіз праць вітчизняних і зарубіжних економістів показав, що більшість вчених схильні оцінювати фінансовий стан підприємства через оцінку фаз циклу кругообігу капіталу на підприємстві (залучення, розміщення і використання). Використовуючи зарубіжний досвід, М.Кизим рекомендує оцінювати чотири складові цього процесу: незалежність — через коефіцієнт власного і залученого капіталу, ліквідність — через загальний коефіцієнт покриття, прибутковність — через коефіцієнт рентабельності активів, оборотність — через коефіцієнт оборотності активів [1, с. 29]. На думку О.Грачова, при розгляді фінансового стану підприємства з точки зору розвитку гнучкості, тобто з позиції ефективного управління власним оборотним капіталом, слід враховувати також частку оборотних активів у їх загальній вартості, термін оборотності дебіторської заборгованості і тривалість технологічного циклу виготовлення основних видів деталей, тобто йдеться про те, як швидко підприємство може вилучити з обороту кошти і спрямувати їх на оновлення продукції або продати свої активи і загалом змінити профіль своєї діяльності [4, с. 80]. В подальшому вчений рекомендує оцінювати фінансову здатність підприємства до відновлення продукції за допомогою двох груп показників — фінансової стійкості (коефіцієнт фінансового ризику, поточної, швидкої та абсолютної ліквідності) і результатів фінансово-економічної діяльності підприємства (рента-

бельність продукції, основної діяльності, активів, коефіцієнт оборотності обігових коштів), оскільки недостатня фінансова стійкість може призвести до браку у підприємств засобів для розвитку виробництва і, в кінцевому результаті, до банкрутства, а зниження рентабельності — до зменшення власних коштів суб'єктів господарювання, що ідуть на модернізацію й відтворення їх основного капіталу [5, с. 79].

В.Самочкін вважає, що фінансовий параметр гнучкості є складовою економічного потенціалу підприємства (обсягу коштів, які щорічно спрямовуються у розробку і залучення у виробництво нових виробів, відносно величини власних активів), і його формують чотири показники — оборотності активів, рентабельності продажу, норми прибутку на оновлення і відношення середнього за період значення активів до середнього за період значення власних активів (так званий, фінансовий важіль) [6, с. 105].

Отже, можна підсумувати, що найповніше фінансовий параметр гнучкості підприємства характеризують показники ділової активності (показують наскільки швидко обертаються окремі елементи активів і залучений до їх формування капітал), рентабельності (характеризуються економічну ефективність діяльності підприємства), фінансової стійкості (дають можливість оцінити, за рахунок яких джерел сформовано майно підприємства, чи існує можливість подальшого нарощення позичкових коштів) і ліквідності (оцінюють, яку частину короткострокової заборгованості підприємство зможе покрити при реалізації короткострокових фінансових вкладень, за рахунок дебіторської заборгованості, реалізації товарно-матеріальних запасів тощо).

Дослідження фінансової гнучкості як одного з параметрів організаційної гнучкості проводилося на рівні машинобудівного підприємства у зв'язку із трьома причинами: по-перше, попит на машинобудівну продукцію є не лише попитом на кінцеві, а й на проміжні товари, саме тому тут присутнє високонестабільне середовище, яке, відповідно, ставить організаційну гнучкість на провідне місце у стратегічних пріоритетах виробників; по-друге, високомінливі уподобання споживачів призводять до відсутності сталого асортименту у виробників, що робить організаційну гнучкість особливо важливою умовою виживання останніх; по-третє, машинобудування характеризується тривалим виробничим процесом, який залучає різноманітні технології і операції, тому результати дослідження, ймовірно, будуть справедливими для цілого ряду підприємств інших галузей промисловості. Згідно із цими критеріями визначено машинобудівний підприємства Львівської області, які відповідають вимогам.

Подальше оцінювання фінансової гнучкості машинобудівних підприємств Львівської області на основі даних балансів (форма 1) та звітів про фінансові результати (форма 2) включало обчислення показників ділової активності, рентабельності, фінансової стійкості та ліквідності за період 2002—2006 та 2007—2010 рр. У зв'язку з тим, що метод фінансових коефіцієнтів дає можливість порівняти фінансовий потенціал і результати діяльності підприємств, різних за обсягами використовуваних ресурсів та іншими показниками, проте включає допустимі межі змін значень коефіцієнтів, що не відображають виробничу специфіку окремого підприємства, особливості його існування на різних етапах життєвого циклу, для різних галузей економіки, у середовищах різного рівня розвитку, у сучасних нестабільних умовах функціонування, тому для обчислення ступеня фінансо-

Таблиця 1. Результати фінансово-економічного оцінювання організаційної гнучкості обраних машинобудівних підприємств Львівської області¹

Група	Назва	Номер	Фінансова гнучкість 2002–2006 рр.	Фінансова гнучкість 2007–2010 рр.
I (валовий дохід до 10000 тис.грн., кількість працівників до 100 осіб)	ТЗОВ «Індустрія»	2	0,25	0,13
	ПП «Сяйво-Явір»	7	0,50	0,38
	ВАТ «Львівський завод «Електротранспорт»	13	0,63	Не працює
	СП ТЗОВ «Транссистем-Львів»	14	0,63	0,63
Середній показник групи I			0,50	0,38
II (валовий дохід 10000–25000 тис.грн., 100–500 працівників)	ЗАТ «Автовантажувач»	1	0,38	Не працює
	ВАТ «Конвеєр»	3	0,50	0,63
	ВАТ «Львівський завод фрезерних верстатів»	5	0,63	0,25
	ВАТ «Львівський інструментальний завод»	6	0,88	0,63
	ТЗОВ НВП «Електрон-Т»	9	0,63	0,63
	ТЗОВ НВП «Електроприлад»	10	0,38	0,38
Середній показник групи II			0,56	0,50
III (валовий дохід більше 25000 тис.грн., більше 500 працівників)	ДП «Львівський БТРЗ»	4	0,50	0,00
	Львівське КЕПЗПП ПО «Укрпротез»	8	0,75	0,38
	УНТЗОВ «Сферос-Електрон»	11	0,63	0,38
	ЗАТ «Завод комунального транспорту»	12	0,50	Відмова
Середній показник групи III			0,66	0,25

¹ Обчислено за даними фінансових звітів машинобудівних підприємств Львівської області за період 2002–2006 та 2007–2010 рр.

вої гнучкості підприємств використано не лише абсолютні значення показників, а й проаналізовано тенденції їх зміни за методом найменших квадратів у визначеному часовому проміжку та оцінено їх за п'ятибальною шкалою Лайкєрта згідно визначених напрямів позитивних змін або досягнення рекомендованих рівнів.

Для обчислення ступеня фінансової гнучкості підприємства можна використати методи сумування, середньої арифметичної, середньої геометричної, бальної оцінки, середньої арифметичної зваженої. Кожен метод має свої переваги і недоліки, можливості застосування для вирішення конкретного завдання, характеризується власною повнотою використання вихідних даних, точністю інтерпретації отриманих результатів. На основі аналізу вітчизняних та зарубіжних джерел та врахування експертних думок про наближено однаковий вплив усіх чинників на результуючий показник використано метод середньої арифметичної та застосовано шкалу від 0 до 1 для оцінювання ступеня фінансової гнучкості:

— 0,00–0,24 — абсолютно негнучкий параметр, нульовий ступінь фінансової гнучкості. Підприємствам рекомендується переглянути власну фінансову стратегію і методи здійснення фінансової діяльності;

— 0,25–0,49 — негнучкий параметр, низький ступінь фінансової гнучкості. Суб'єктам необхідно модифікувати фінансову стратегію і методи фінансової роботи;

— 0,50–0,69 — є потенціал для розвитку гнучкості, середній ступінь фінансової гнучкості. При проведенні грамотної фінансової політики із виявлення і знешкодження загроз внутрішнього і зовнішнього середовища та використання можливостей для покращення власного становища підприємство має усі шанси набуті елементів фінансової гнучкості у майбутньому;

— 0,70–0,87 — гнучкий параметр, високий ступінь фінансової гнучкості. У суб'єкта наявна добре розроблена система антисипативного фінансового управління, проте частково бракує активного або присутні компоненти обох систем;

— 0,88–1,00 — абсолютно гнучкий параметр, дуже високий ступінь фінансової гнучкості.

У табл. 1 машинобудівні підприємства поділені за обсягом валового доходу від реалізації продукції та кількістю працівників на три групи, для кожної з яких подані комплексні оцінки показників ділової активності, рентабельності, фінансової стійкості та ліквідності, а також обчислено групові ступені фінансової гнучкості. У зв'язку із наявністю підприємств із різними ступенями фінансової гнучкості в одній групі та однаковими — у різних, можна твердити, що у даній вибірці не спостерігається чітко вираженої залежності між розміром підприємства (за валовим доходом від реалізації продукції та кількістю працівників) і ступенем його фінансової гнучкості. Тому є доцільним поділити суб'єкти на групи за критерієм ступеня їх фінансової гнучкості та виділити характерні ознаки кожної групи і можливості збільшення ступеня цього

параметра гнучкості.

Машинобудівні підприємства вибірки можна поділити на наступні групи за ступенем їх фінансової гнучкості у 2002–2006 рр.:

— гнучкі (6, 8);

— потенційно гнучкі — із помірним (3, 4, 7, 12) і високий потенціалом (5, 9, 11, 13, 14);

— негнучкі (1, 2, 10).

У 2007–2010 рр. ситуація змінилася у напрямі зниження ступеня фінансової гнучкості підприємств вибірки:

— потенційно гнучкі (3, 6, 9, 14);

— негнучкі (5, 7, 8, 10, 11);

— абсолютно негнучкі (2, 4).

Основними проблемами фінансово негнучких (як і потенційно фінансово гнучких) суб'єктів є низькі ступені їх ліквідності й рентабельності. Значення коефіцієнтів поточної та абсолютної ліквідності нижче критичного рівня із тенденцією до зниження демонструють брак обігових коштів для погашення невідкладних зобов'язань. Тенденції до зниження показників рентабельності активів за чистим прибутком та стійкості економічного зростання свідчать про зниження ефективності виробничої та іншої діяльності підприємств. У цілому, для фінансово негнучких підприємств слід провести оперативний та перспективний аналіз їх фінансового стану, оскільки нездійснення або несвоєчасне здійснення антикризових заходів робить реальною загрозу банкрутства.

Дещо кращою є ситуація із показниками фінансової стійкості та ділової активності фінансово негнучких суб'єктів. Позитивна тенденція збільшення показника маневреності власних обігових коштів показує збільшення ступеня мобільності власних обігових коштів; значення коефіцієнта фінансової незалежності вище критичного значення (0,5) свідчить про наявні можливості виконання зовнішніх зобов'язань суб'єктів за рахунок використання власних активів; значення коефіцієнта фінансової стабільності вище нормативного значення (1,0) демонструє їх відносну незалежність від зовнішніх фінансових джерел; значення показника фінансового левереджу

нижче критичного рівня (0,25) характеризує їх низьку залежність від довгострокових зобов'язань. Позитивна тенденція збільшення показника оборотності активів та капіталу свідчить про збільшення ефективності використання усіх наявних ресурсів, незалежно від джерел їх залучення, та капіталу, відповідно.

Для підприємств з помірним потенціалом для розвитку фінансової гнучкості серйозною є проблема ліквідності та фінансової стійкості. Значення коефіцієнтів абсолютної ліквідності знаходиться далеко за межами допустимого рівня [0,2 — 0,35] із тенденціями до віддалення та демонструє брак обігових коштів для погашення невідкладних зобов'язань підприємств. Негативна тенденція зменшення показника маневреності власних обігових коштів показує зменшення ступеня мобільності власних обігових коштів; значення коефіцієнта фінансової незалежності нижче критичного значення (0,5) та значення коефіцієнта фінансової стабільності нижче нормативного значення (1,0) свідчить про підвищення ризику їх неплатоспроможності.

Дещо кращою є ситуація із показниками рентабельності та ділової активності для підприємств з помірним потенціалом для розвитку фінансової гнучкості. Спостерігається збільшення показників рентабельності активів за чистим прибутком і стійкості економічного зростання, що характеризує зростання ефективності виробничої та іншої діяльності підприємств. Відслідковується позитивна тенденція збільшення показників оборотності активів та капіталу, що демонструє збільшення ефективності використання усіх наявних ресурсів та капіталу підприємств, відповідно.

Суб'єкти із високим потенціалом для розвитку фінансової гнучкості показують невідповідні до допустимого рівня [0,2 — 0,35] значення коефіцієнтів абсолютної ліквідності, що свідчить про низький рівень ліквідності суб'єктів; негативну тенденцію зменшення показника маневреності власних обігових коштів, позитивне вище критичного значення коефіцієнтів фінансової незалежності та стабільності, нижче критичного значення показника фінансового левереджу мають підприємства середнім ступенем фінансової стійкості суб'єктів; збільшення показників рентабельності за чистим прибутком і стійкості економічного зростання характеризує збільшення ефективності діяльності суб'єктів; збільшення показників оборотності активів та капіталу веде до збільшення використання ресурсів і капіталу суб'єктів.

Фінансово гнучкі підприємства володіють високими ступенями ділової активності, ліквідності та середніми — рентабельності та фінансової стійкості. Для підприємств значення показників рентабельності активів за чистим прибутком, стійкості економічного зростання, маневреності власних обігових коштів низьке, проте з позитивною тенденцією зростання; значення коефіцієнта фінансової незалежності вище критичного, проте з негативною тенденцією до зниження.

У міжнародній практиці поняття ділової активності тісно пов'язане із поняттям інвестиційної привабливості, в Україні — відображає результативність роботи підприємства або відносно розміру авансованих ресурсів, або відносно їх споживання (витрат) у процесі виробництва. Прерогатива показників ділової активності полягає у визначенні інтенсивності економічного зростання (перевищення темпів росту продукції над темпами росту ресурсів/витрат) підприємства [7, с. 154]. Зниження коефіцієнта оборотності власного капіталу підприємств відображає негативну тенденцію бездіяльності частини їх влас-

ного капіталу. Поступове зниження коефіцієнта оборотності активів, зокрема готової продукції, свідчить про зменшення швидкості реалізації готової продукції і збільшення її складських запасів, внаслідок падіння попиту на продукцію через її неконкурентоздатність.

На показник рентабельності активів за прибутком від звичайної діяльності впливають обсяг реалізованої продукції, її собівартість і структура, а на рентабельність активів за чистим прибутком — також і операційні, фінансові, інвестиційні витрати і доходи [7, с. 155]. Коли показники рентабельності активів за прибутком від звичайної діяльності та за чистим прибутком мають тенденцію до зниження, це свідчить про падіння обсягів реалізованої продукції, зростання її собівартості, зміну структури випуску і реалізації у бік менш рентабельної продукції. Тому підприємствам слід зменшувати виробничі та інші витрати, збільшувати обсяг реалізації продукції і, можливо, її ціну.

Невідповідність до рекомендованих значень та тенденцій показників фінансової стійкості підприємств демонструє поступову втрату ними економічної автономії, зростання залежності від зовнішніх джерел фінансування і наближення до кризового фінансового стану. У такій ситуації абсолютно необхідним є проведення заходів економічного та фінансового оздоровлення.

Низький рівень показників ліквідності підприємств свідчить про брак власних джерел фінансування для формування оборотних активів та низький рівень платоспроможності у короткостроковому періоді. Це призводить до погіршення їх фінансового стану, оскільки значну частку майна становлять неліквідні активи, для перетворення яких на гроші потрібен тривалий час. Підприємствам слід робити виважені кроки із збільшення частки високоліквідних активів у власному майні.

ВИСНОВКИ

Фінансово-економічне оцінювання гнучкості підприємств та поділ суб'єктів вибірки на групи за ступенем фінансової гнучкості дозволив виявити проблеми фінансових систем їх учасників і сформулювати базові рекомендації для їх подолання.

Література:

1. Моделирование финансовых потоков предприятия в условиях неопределенности. Монография / [Т.С. Клебанова, Л.С. Гурьянова, Н. Богониколос и др.]. — Х.: Инжек, 2006. — 312 с.
2. Dreyer B. Uncertainty, flexibility, and sustained competitive advantage / Dreyer B., Gronhaug K. // Journal of Business Research. — 2004. — № 57 — С. 484—494.
3. Экономическая стратегия фирмы: учебное пособие / [Под ред. проф. А.П. Градова]. — СПб.: Специальная литература, 1995. — 414 с.
4. Грачев А.В. Методологические предпосылки количественной оценки гибкости предприятия / А.В. Грачев // Управління розвитком. — 2005. — № 1 (33). — С. 78—82.
5. Отенко І.П. Оцінка гнучкості підприємства для виявлення резервів його розвитку / І.П. Отенко, О.В. Грачов // Управління розвитком. — 2005. — № 3 (35). — С. 77—80.
6. Самочкин В.Н. Гибкое развитие предприятия / В.Н. Самочкин. — М.: Дело, 2002. — 376 с.
7. Подольська В.О. Фінансовий аналіз / В.О. Подольська, О.В. Яріш. — К.: Центр навчальної літератури, 2007. — 488 с.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2012 р.